

*Н.Л. Білик, канд. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка*

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИЙ ПРОСТІР РОМАНУ М. ПРОДАНОВИЧА «САД У ВЕНЕЦІЇ»

На матеріалі роману сучасного сербського прозаїка Мілети Продановича «Сад у Венеції» у статті висвітлюється досвід інтертекстуального моделювання семантики твору, притаманний сербській постмодерній літературі.

Ключові слова: Мілета Проданович, інтертекстуальність, семантика.

На материале романа современного сербского прозаика Милеты Продановича «Сад в Венеции» в статье освещается опыт интертекстуального моделирования семантики произведения, свойственный сербской постмодернистской литературе.

Ключевые слова: Милета Проданович, интертекстуальность, семантика.

Based on the novel „The Garden in Venice“ by modern Serbian writer Mileta Prodanovich, the article presents the experience intertextuality modeling semantics works, formed in Serbian postmodern literature.

Key words: Mileta Prodanovich, intertextuality, semantic.

Однією з найбільш своєрідних фігур у сербській літературі доби постмодернізму вважається Мілета Проданович – сучасний сербський художник, мистецтвознавець, письменник, лауреат міжнародних нагород у галузі літератури.

За переконанням відомого сербського поета і літературного критика Г. Божовича, творчий образ митця є першим серед рівних, коли йдеться про найкреативніших і найактивніших сьогодні постмодерністів у сербському мистецтві [Božović].

У розмаїтті форм позиціонування національних версій постмодернізму в літературі не втрачає актуальності енциклопедично постульований, традиційний погляд на цей основний напрям сучасної філософії, мистецтва і науки як на визначену У. Еко й декларовану адептами його наукових позицій «спробу пояснення всього у світі собі і світу», вищість «сенсу» і важливість логічної семантики у їхній підпорядкованості з'ясуванню сутності дійсності через пізнання уявлень про неї [Руднев 1999, 221-224], які характеризуються інтенцією до рефлексії. У кінцевому результаті вони допомагають – а це над-

звичайно важливо – компенсувати певну неконтрастність, нечіткість, а можливо й брак уявлень, необхідних для балансу власної національної картини світу або окремих її фрагментів у сучасному процесі, окресленому М. Фуко як формування «нового стилю мислення» і, власне, «нової культури», «нового фундаментального досвіду людства» [Новейший... 2007, 426-427].

Із погляду постмодернізму, будь-який текст існує лише на основі міжтекстових відносин. Таким чином, у постмодерністському дискурсі було окреслено поняття інтертекстуальності, осмисленої у річищі необхідної попередньої умови для кожного тексту. У зв'язку з цим, інтертекстуальність вважається одним із ключових понять філософії постмодерну, що відображає феномен взаємодії тексту із семіотично організованим експліцитним культурним простором. Особливого значення наведений феномен набуває у міриллі загальної концепції постмодернізму, в якому сенс тексту виникає виключно за умови пов'язаності семантичних векторів, що виходять в універсальний контекст культури і впливають на всі тексти без винятку, реалізуючись у різних формах міжтекстових взаємин, серед яких окрему увагу традиційно привертає формальна співприсутність в одному творі кількох фрагментів іншого походження, що найчастіше пов'язується з цитатами та іншими подібними формами посилань [Новейший... 2007, 182-184].

У міркуваннях про постмодерністський характер своєї поетики М. Проданович неодноразово визнавав однією з його ознак беззаперечну установку на потужні ремінісценції щодо творів з історії мистецтва і на системні алюзії і цитації, рівною мірою притаманні його творам образотворчого мистецтва [Розмова... 2008, 73].

На думку сербського мистецтвознавця Лідії Меренік, з 1980 року і до сьогодні Мілета Проданович створює «імпозантний» за кількістю і значенням багатогранний творчий доробок, у якому «від ранніх робіт він розвиває власне, особливе за концептом і методом бачення синтезу мистецтва, ерудиції, творчої і людської відповідальності перед світом, у якому ми живемо» [Меренік 2008, 119].

До літературного арсеналу письменника ввійшла так звана «велика проза» і збірки новел. Найбільша ж мистецька концентрація концептуальних проявів постмодернізму і, зокрема, інтертекстуальності й надалі залишалася притаманною жанру роману, який Мілета Проданович вважає своїм творчим амплуа у сфері літератури [Розмова... 2008, 76] і в якому він не лише звертається до різних форм її художньої реалізації, але й успішно розвиває постмодерністську поетикальну модель, на чому наголошує сучасний український славіст А. Татаренко у спостереженнях за загальними тенденціями розвитку сербського постмодернізму [Татаренко 2010, 14].

А отже, знакові для розвитку сербського літературного процесу романи митця не можуть не привернути дослідницької уваги. Серед багатьох аргументів мотивації відзначалося, зокрема, й «розмаїте, яскраве поліфонійне відображення сприйняття дійсності, у якому в динамічних полісемантичних змістових планах пропонуються художні кореляти сучасного світу, реалізовані завдяки багатоманітній і полівалентній поетиці письменника» [Білик 2010, 196-202].

Залучені Ж. Женеттом до парадигми форм власне інтертекстуальних зв'язків [Женетт 1988] зазначені прояви міжтекстової поетики вказують на відповідну інтертекстуальну маркованість у романі «Сад у Венеції». Важливе уточнення з цього приводу пропонує сам письменник у згадуванні ключової ролі інтертекстуальності в концепції роману, на відміну від її незначного фігуративного вживання у поетикальному забарвленні тексту [Utišana...].

Міжтекстовий характер засвідчується самим фактом апелювання до інших текстів і до іншого авторського досвіду поетикального поєднання в художньому просторі роману смислових результатів таких звернень. У зв'язку з цим і М. Проданович наголошує на релевантності мистецької практики У. Еко і його роману «Ім'я рози» у формуванні з інтертекстуального матеріалу особливого смислового рівня у складі загальної кількарівневої структури твору, де алюзії, цитати і референції «розкриватимуть» своє значення у вдумливому пошуку «знайомих» відповідників із позатекстової дійсності [Розмова... 2008, 82].

Висвітлення ключового аспекту смислового потенціалу інтертекстуального простору роману М. Продановича «Сад у Венеції», одного з творів, відзначених найпотужнішим постмодерністським акцентом, становить мету цієї статті.

Окрема семантична лінія власне інтертекстуального дискурсу розглянутого твору вибудовується переважно поетикою *алюзії*, що пов'язана, передусім, із характеристикою персонажів.

Серед особливих інтертекстуальних моделей слід виокремити передусім такі маркери як англоподібні назви проєктів, які на різних етапах були «справами життя» героїв. Серед них особливу роль відіграла назва музичного рок-гурту «Zenith F.C.». Специфіка полягає в засвідченні нею багатовалентності окремих інтертекстуальних маркерів. Так, формантом Zenit передбачена алюзія до змістових ознак його відповідника – однойменного мистецького руху в річищі сербського модернізму, а відтак і з модерністською генетикою та зумовленою нею емоційно-реалістичною сутністю явищ (а саме такими - експресіоністичним і реалістичним – були два основні напрями сербсько-го модернізму [Деретић 2001]). Крім того, інтертекстуальне апелювання до

знакового напряму сербського модернізму, завдяки масштабності явища, залучає до тексту роману ширший історичний контекст, утворює відповідну змістову ретроспекцію. З нею відкривається семантичний нюанс специфіки історичної долі народу та його країни з формованим віками патріархальним традиційно аграрним укладом, котра в першій половині ХХ ст. опинилась у сфері впливу іншої суспільно-політичної моделі, була вписана у тоталітарний формат європейського зразка, приходить розуміння важливості, знаковості цього «зенітного» орієнтиру в спричиненій політичним алогізмом сформованій тоді моделі ментального дисонансу [Їоровић 2001]. Поряд із цим, зазначена назва утворює інтертекстуальні асоціації з явищами активно розвиненої в англослов'янських країнах рок-культури. А отже, може продукувати припущення «між-народного», іншими словами, «інтер-національного» і, зрештою, універсального характеру події, що має також і метафоричне текстуальне підтвердження у наративному плані головного героя, який розмірковує: «Zenith F.C.». Літера «h» в кінці слова була... і нечітким слідом віри в те, що гурт міг би рушити і шляхами міжнародної слави» [Проданович 2009, 12].

Іншою семантично значимою аналогією інтертекстуальної поетики можна вважати й міжтекстовий характер імені першої подруги головного героя – Ліни. Зауважимо, що у цьому випадку М. Проданович текстуально розкриває і механізм міжтекстового зв'язку, і денотативні та референційні відповідники цього маркера, що можна вважати своєрідним авторським «дороговказом», зразком логіки розкриття його змісту. «Марселіна – таким було... справжнє ім'я Ліни... яке дає силу бога марса в якомусь пом'якшеному, жіночому варіанті. Ім'я майже андрогенне, граціозне, тяжке. А може і дещо зловісне» [Проданович 2009, 33]. Репліка героїні орієнтує також на інший змістовий варіант її імені: персонаж роману – професор Джегич – на одному з колокувіумів «згадав ім'я Марселя Дюшана... Ліна... пошепки сказала: «Як думаєш, звідки у мене таке ім'я?»» [Проданович 2009, 34]. Декларування імені Марселіна як похідного від Марсель, обраного на честь митця-сюрреаліста Дюшана, реалізує у романному семантичному вимірі образу героїні й додаткове символічне значення характерологічної для митця етичної суперечності, амбівалентності. Таким чином, у романі простежується притаманний міжтекстовій поетиці М. Продановича полісемійний характер прояву інтертекстуальності та його важлива смислоутворювальна роль.

Серед подібних функціонально-змістових акцентів можна відмітити й псевдонім Михайла Лісицького, у текстовій репрезентації якого письменник також вказує на корелят міжтекстового маркера, хоча й не розкриває зміст інтерпретанти, визначений у цьому випадку мистецькою діяльністю російського графіка Ель Лісицького [Проданович 2009, 14] і притаманний харак-

теру останнього авангардистський змістовий нюанс, привнесений цією інтертекстуальною паралеллю до семантики образу.

Зауважимо, що повторювана модель формування інтертекстуального простору в романі розкривається, зокрема, у сюжетній ситуації, коли береги діапазону матеріалу, запропонованого головному героєві у студентські роки на лекції одного з професорів-мистецтвознавців, М. Проданович окреслює «діагоналлю, яка охоплювала Альтаміру й Аполло-11» [Проданович 2009, 34]. За умови інтертекстуальної маркованості наведених понятійних віх, демонструванням їхньої орієнтованості на «текст» наукового дискурсу актуалізується зміст інтерпретант, у якому Альтаміру розуміємо як печеру в Іспанії з барвистим наскельним зображенням, віднесено до культури пізнього палеоліту, а Аполло-11 – відомий як один із серії американських космічних кораблів, використаний для висадки космонавтів на Місяць. Слослові включення значень цих інтерпретант у текст роману з наукової перспективи розкривають можливість характеристики глибини ерудованості героя як однієї з найвищих – «від доісторичних протокультур до сучасних космічних технологій і засвоєння космосу», а також вказують на масштабність та ґрунтовність підходів, притаманних представникам тогочасної інтелектуальної еліти. За цією ж моделлю у творі вимальовується широта мистецтвознавчих обріїв героїв-студентів: «з Мельесом ми мандрували на Місяць із пап'є-маше, дитяча коляска зривалась униз широкими сходами в Одесі» [Проданович 2009, 39]. Семантичні кореляти цих інтертекстуальних маркерів орієнтують на «тексти» кінематографу початку ХХ ст. й на перспективу їх сприйняття у річищі глобального історико-культурного зрізу, окресленого знаковими творами світових майстрів німого кіно – засновника однієї з перших у світі кіностудій, Жоржа Мельєса, автора стрічки «Політ на Місяць» і видатного російського радянського режисера С. Ейзенштейна «Броненосець Потьомкін». Вона ж дозволяє увиразнити у значенневому полі роману конотацію різноманітного пошуку в загальному прагненні до створення суб'єктивного досвіду шляхом осягнення найцінніших здобутків світового мистецтва і науки, духовної культури людства.

Таким чином, різносполучуваними міжтекстовими змістовими лініями формується особливий інтертекстуальний простір роману М. Продановича «Сад у Венеції», у семантичному плані якого посилюється основний акцент, пов'язаний із яскравою характерністю персонажів твору. Ця значеннева варіативність підпорядкована загальній слословій функціональності етики й естетики у ключовій філософській спрямованості роману.

1. *Беляева Н.В.* Русский роман XX века: интертекстуальность как конструктивный принцип // Русскоязычная литература в контексте восточнославянской культуры: Сб. ст. по материалам Междунар. Интернет-конф. (15-19 декабря 2006 года). – Томск: Изд-во Томск. ун-та, 2007. – С. 248-263; 2. *Билик Н.Л.* Романина творчисть М. Продановича в контексті сербського постмодернізму // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. – Спец. вип. – К., 2010. – С. 196-202; 3. *Деретић Ј.* Културна историја Срба. – Београд: Филолошки факултет; Крагујевац: Нова светлост, 2001; 4. *Женетт Ж.* Фигури: В 2-х т. – Т. 2. – М.: Изд-во Сабашниковых, 1988; 5. *Мереник Л.* Мілета Проданович – самосвідомість постмодерного митця у добу кризи // Украс: історія, культура, мистецтво. Укр.-серб. зб. – 2008. – Вип. 1(3). – С. 113-120; 6. Новейший философский словарь. Постмодернизм / Гл. ред. А.А. Грицанов. – Мн.: Совр. литератор, 2007; 7. *Проданович М.* Сад у Венеції. Роман / Пер. із серб. Н. Білик // Всесвіт. – 2009. – № 5-6. – С. 3-105; 8. Розмова з Мілетою Продановичем // Украс: історія, культура, мистецтво. Укр.-серб. зб. – 2008. – Вип. 1(3). – С. 73-96; 9. *Руднев В.П.* Словарь культуры XX века. – М.: Амограф, 1999; 10. *Татаренко А.* Поетика форми в прозі постмодернізму (досвід сербської літератури). – Львів: ПАІС, 2010; 11. *Ђоровић В.* Историја Срба. – Ниш: Зограф, 2001; 12. *Vožović G.* Književnost je najbolji proizvod srpskog društva [електронски ресурс] // <http://www.plastelin.com/content/view/16/89/>; 13. *Utišana ironija: Mileta Prodanović, o svom novom romanu «Vrt u Veneciji»* [електронски ресурс] // <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2003/01/20/srpski/K03011904.shtml>.

*Г.В. Бітківська, канд. педагог. н., доц.
Київський університет імені Бориса Грінченка*

ІНТЕРМЕДІАЛЬНІСТЬ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ЖУРНАЛУ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

У статті визначаються основні напрями теоретичного осмислення поняття «інтермедіальність» та обґрунтовується доцільність вживання цього терміна для позначення особливостей сучасного українського літературного журналу.

Ключові слова: інтермедіальність, взаємодія мистецтв, синтез мистецтв, сучасний український літературний журнал.